

6. Падалка О. С. Педагогічні технології. – К. : Українська енциклопедія, 1995.
7. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання; теорія, практика, досвід. – К., 2002.
8. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. – К. : А. С. К., 2005.
9. Пультер С. До питання впровадження нових освітніх технологій у середній та вищій школі // Дивослово – 2005. - №3.
10. Сергієнко А. А. Методика використання технологій групового навчання на особистісному орієнтованому занятті // Українська мова і література в школі. – 2005.- №1.
11. Сергієнко А. А. Організація групової навчальної діяльності на уроках літератури // Бібліотека. Дивослово. – 2008. -№4.

*На основани теоретико-емпірических исследований проанализированы особенности использования групповых технологий начання студентов в условиях современной модернизации литературного образования. Автором выделены критерии учебно-познавательной сотрудничества в условиях высшей школы, обоснованы основные требования к организации групповой работы. В статье представлены ориентировочные поисковые задачи для учебных групп.*

**Ключевые слова:** *инновационные технологии, коммуникативные компетенции, групповая работа, презентация.*

*The peculiarities of the use of group technologies in a modern literary education modernization based on the theoretical - empirical studies have been analyzed. The author highlighted the criteria for teaching and learning in a cooperation of high school, proved the basic requirements for the organization of group work The author singles out the criteria 'educational cooperation in conditions of high school, proved the basic requirements for the organization of group work. The paper presents the tentative search for job training groups.*

**Key words:** *innovative technologies, communicative competence, group work, presentation*

УДК 372.48:373.3.034

**Кузьма-Качур Марія Іванівна,**  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
Мукачівський державний університет

## РОЛЬ АКсіОСФЕРИ КРАЄЗНАВСТВА У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*В статті визначено виховне значення краєзнавства в об'єктиві аксіологічного аналізу. Розглянуто роль аксіосфери краєзнавства у моральному вихованні молодших школярів. Основну увагу в статті приділено класифікації краєзнавчих цінностей за змістом пізнавальних об'єктів: людина, природа, господарство, історія, культура рідного краю. Автор наголошує, що смисл аксіологічного підходу може бути розкритим лише через систему аксіологічних принципів: рівноправність усіх філософських поглядів у межах єдиної гуманістичної системи цінностей (при збереженні різноманітності їх культурних і етнічних особливостей); рівнозначність традицій і творчості, визнання необхідності вивчення й використання надбань минулого та можливості відкриття в теперішньому і майбутньому; екзистенціальна рівність людей, соціокультурний прагматизм замість суперечок про підґрунтя цінностей; діалог замість байдужості чи взаємозаперечення. Проаналізовано можливості різних видів краєзнавчих досліджень та їх значення у моральному вихованні молодших школярів.*

**Ключові слова:** *моральні цінності, аксіологія, аксіосфера краєзнавства, пізнавальні об'єкти краєзнавства, види краєзнавчої роботи.*

**Постановка проблеми.** Людина є системоутворювальним фактором, ядром гуманістичного світогляду. Гуманістичний світогляд як узагальнена система поглядів, переконань, ідеалів будується навколо одного центра – людини. Різні ставлення людини до духовних цінностей пов'язані з двома взаємообумовленими, підходами: практичним і пізнавальним. Перший підхід викликаний пристосуванням людини до явищ, що швидко змінюються у часі і просторі, а другий – переслідує мету пізнання закономірностей дійсності, яка її оточує. «Цінуючи минуле вітчизняної освіти, її досягнення у сфері культури мислення, віддаючи належне її сучасним досягненням, особливо у перебудові педагогічних стратегій навчального

процесу на всіх рівнях, – говорив Президент національної академії педагогічних наук України В.Г. Кремень на відкритті міжнародної наукової конференції – слід чітко визначити нові освітні завдання і рішуче та наполегливо взятися за аксіологічну спрямованість їх реалізації» [2, с. 8].

Наукове пізнання здійснюється не тільки через любов до істини, а й з метою задоволення соціальних потреб людини. Життєдіяльність людини в цьому аспекті визначається спрямованістю активності особистості не лише на осмислення, але й на створення матеріальних і духовних цінностей, що є складовими культури людства, тобто зв'язком теоретичного і практичного. Роль механізму зв'язку між практичним і пізнавальним підходами виконує

аксіологічний (гр. *axios* – цінний), або ціннісний підхід, що виступає своєрідним містком між теорією і практикою.

До цінностей суспільства належать лише ті позитивно значимі явища і їх властивості, що пов'язані із соціальним прогресом: життя, здоров'я, любов, освіта, праця, творчість, краса та ін.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У філософії гуманізму положення про те, що наш світ – це світ цілісної людини, у першій половині ХХ ст. знайшли підтвердження у наукових відкриттях (А. Ейнштейна, Н. Вінера та ін.).

Аксіологічний підхід притаманний і сучасній педагогіці, в якій вихованець розглядається як вища цінність суспільства. У зв'язку з цим аксіологія може розглядатися як методична основа сучасної педагогіки. У розвиток педагогічної аксіології значний вклад внесли І. Ісаєв (класифікація професіональних цінностей викладача) [5], С. Маслов (в основу класифікації цінностей поклав значимість їх у професійному становленні майбутнього вчителя початкової школи) [3], В. Сластьонін (виокремив пріоритетні завдання педагогічної аксіології) [4], Є. Шиянов (подав загальну класифікацію цінностей людини).

Педагогічна аксіологія як наука про цінності освіти, ціннісні орієнтації, які формуються під час навчання, підкреслює, що саме цінності надають стійкості особистості педагога і вихованця, визначають принципи їх поведінки, спрямовують інтереси та потреби особистості, регулюють мотиваційну сферу в системі освіти.

У центрі аксіологічного мислення знаходиться концепція взаємозалежного, взаємодіючого світу. Проте, смисл аксіологічного підходу може бути розкритим лише через систему аксіологічних принципів:

– рівноправність усіх філософських поглядів у межах єдиної гуманістичної системи цінностей (при збереженні різноманітності їх культурних і етнічних особливостей);

– рівнозначність традицій і творчості, визнання необхідності вивчення й використання надбань минулого та можливості відкриття в теперішньому і майбутньому;

– екзистенціальна рівність людей, соціокультурний прагматизм замість суперечок про підґрунтя цінностей;

– діалог замість байдужості чи взаємозаперечення.

Реалізація означених принципів у змісті наук, що об'єднані гуманістичною орієнтацією, дають змогу вести спільний пошук оптимальних рішень на підставі діалогу.

Серед таких наук виокремлюється краєзнавство. Краєзнавство, як міждисциплінарна дисципліна, інтегрує в собі різноманітні сфери життєдіяльності школярів: пізнання, спілкування, ігрову, пошукову і дослідницьку діяльність та ін. Кожен вид діяльності учнів вимагає усвідомлення і теоретичного обґрунтування закладених виховних цінностей.

**Мета статті** – показати значення аксіосфери краєзнавства у моральному вихованні молодших школярів.

**Виклад основного матеріалу.** Аксіологічний аналіз краєзнавчої роботи з позиції значення для навчання, розвитку і виховання учнів передбачає вивчення таких аспектів:

1. Визначення аксіосфери краєзнавства (тобто сфери краєзнавчих цінностей).

2. Виявлення функціональних можливостей краєзнавства як фактору морального виховання школярів.

3. Аналіз різноманітних видів краєзнавчої роботи в

урочний і позаурочний час та їх взаємозв'язок.

4. Особливості формування психології почуттів молодших школярів у процесі краєзнавчої роботи.

5. Характеристика краєзнавчої роботи як виду діяльності.

Найбільші труднощі в аксіології виявляють в класифікації цінностей. Класифікація передбачає ієрархічну структуру елементів системи.

Класифікація краєзнавчих цінностей може здійснювати за кількома критеріями. Г. Веденєєва пропонує такі критерії класифікації:

По-перше – за значенням об'єктів у «вертикалі регіонів»:

- мікрорівневі (особистісні);
- мезорівневі (етнографічні);
- макрорівневі (загальнонаціональні);
- мегарівневі (загальнолюдські).

По-друге – за характером виховних функцій:

– освіта (поглиблення знань про рідний край);

– демаскіровка (виявлення прихованих властивостей об'єкта чи явища);

– коментування (можливість оцінювати події, які відбуваються);

– орієнтування (можливість правильно орієнтуватися в навколишньому середовищі);

– стимулювання (створення стимулів для вирішення місцевих проблем).

По-третє – за характером пізнавальних об'єктів:

- людина як вища цінність;
- праця – головна умова становлення особистості;
- природа як середовище життєдіяльності людини;
- культура (матеріальна та духовна) як результат втілення людиною своїх переживань, уявлень, ідеалів.

По-четверте – за значенням краєзнавчої роботи у становленні особистості учнів як суб'єктів діяльності:

- змістова цінність (знання про рідний край);
- операційна цінність (різноманітна діяльність, володіння прийомми, уміннями);
- результативна цінність (нові знання, новий соціальний досвід, ідеї, погляди, почуття, особистісні потреби).

По-п'яте – за значенням краєзнавчої роботи у становленні особистості школяра як суб'єкта ціннісних відносин:

– «я» та «інший» (цінності особистих симпатій);

– «я» – «ми» – «наше» (цінності взаємних симпатій в колективі та мікрогрупах);

– «я» – «ми» – «Батьківщина» (патріотичні цінності);

– «я» – «інші» – «інше, але не вороже» (інтернаціональні цінності);

– «я» – «ми» – «світ» (загальнолюдські цінності);

– «я» – «я» (ціннісне ставлення до себе) [1].

Під час навчально-виховної роботи зі школярами використовуються різні за змістом і діяльністю види краєзнавчої роботи. На нашу думку, їх можна класифікувати таким чином:

– за змістовим аспектом: природознавча робота, вивчення етнокультури та господарства краю, ознайомлення із діяльністю видатних особистостей краю, комплексна краєзнавча характеристика;

– за методами вивчення рідного краю:

репродуктивна, продуктивна, пошукова;

- за формами організації діяльності учнів: масова, групова (мікрогрупи), індивідуальна робота;
- за місцем у загальній системі виховання: урочна і позаурочна.

Актуальними для нашого дослідження є види краєзнавчої роботи за змістовим аспектом об'єкту пізнання та вплив його на моральне виховання молодших школярів.

Природознавча діяльність молодших школярів спирається на чуттєве пізнання, яке започатковано у дошкільному віці. Чим більше школяр отримує знань про природні явища та процеси, тим більше можливостей в нього буде для формування правильного ставлення до них, а в учителя – для виховання любові до краси рідного краю та бережливого ставлення до нього.

Життєвий досвід показує, що значення окремих природних об'єктів для людини розкривається життєвими потребами. Результатом цього є усвідомлення низки моральних вимог суспільства щодо бережливого ставлення до природи та охорони її багатств. Однак, здобуті знання про природні об'єкти та сформовані уявлення про їх цінність і збереження для суспільства, ще не показник морального виховання молодших школярів. У поєднанні з почуттями вони можуть спрямовувати діяльність дітей, стати мотивами поведінки, вибору вчинків та ставлення до дорученої справи. Як наслідок – знання набувають особистісного сенсу. Завдання вчителя полягає в тому, щоб в процесі вивчення об'єктів природи стимулювати молодших школярів до діяльності, спрямованої на глибше її пізнання та кращого збереження. В природі емоційний стан дітей підвищується. Спілкування з природою у піднесеному емоційному стані виступає стимулом до пізнавальної діяльності. К.Ушинський писав: «Прекрасний ландшафт має такий великий виховний вплив на розвиток молодої душі, з яким важко змагатися досвідченому педагогу» [5, с. 83].

У процесі формування в молодших школярів бережливого ставлення до природи важливе значення має цілеспрямована діяльність з метою персоніфікації певної території та ідентифікації себе з нею. Набуті знання про природу рідного довкілля сприяє ідентифікації з ним. Показником рівня ідентифікації може бути частота вживання словосполучень: «наш ліс», «наша гора», «наше озеро», «наша річка» та ін.

Цікавою і захоплюючою є діяльність школярів з вивчення культури краю, яка передбачає ознайомлення з замками, пам'ятками культури рідного краю (міста, села, району, регіону), історією створення їх, видатними культурними діячами. Вклад культури у моральне виховання підростаючого покоління важко переоцінити. Старовинні вулиці, будинки, столітні замки, пам'ятники, як об'єкти краєзнавчих досліджень, можуть поглибити знання про життя населення різних епох, далекого і близького минулого краю, стати джерелом духовного збагачення. Водночас, цей напрямок краєзнавчих досліджень у формуванні ціннісного ставлення до рідного краю децю упущений. Пам'ятні місця, а водночас і події, пов'язані з ними, нині не є об'єктами краєзнавчих досліджень школярів, що призводить до байдужого ставлення до них не тільки в рідному краї, а і в країні. Останні події в країні, пам'ятні місця, пов'язані з ними (Площа Незалежності, вулиця Інститутська, пам'ятні дошки загиблих в АТО та ін.) ставлять нові вимоги до всіх освітніх закладів. Пам'ятки

історії і культури є носіями доленосних історичних подій, які повідують про історію подвигів, нагадують про обов'язки перед своїм народом і Батьківщиною, створюючи духовну атмосферу моральності і громадянської відповідальності.

Великі можливості у цьому напрямку краєзнавчих досліджень мають екскурсії. У процесі їх підготовки і проведення здійснюється планомірний перехід від теоретично засвоєних знань до виявлення закономірностей розвитку природи і суспільства та їх взаємозв'язок. Зміст екскурсій залежить виключно від особливостей місцевості проживання учнів.

У початковій школі учні ознайомлюються з основними культурними пам'ятками на уроках літературного читання, української мови, «Я у світі», образотворчого мистецтва, художньої праці, музики. Спираючись на опорні знання про виучувані об'єкти культури, учні отримують нові, забезпечуючи розвиток і збагачення почуттів.

Розвиток і збагачення почуттів є необхідною умовою формування моральних мотивів діяльності молодших школярів з охорони пам'яток культурної спадщини, що сприяє переходу моральних вимог суспільства до поведінки.

Вивчення господарства краю дає можливість дізнатися учням про працю земляків, їх досягнення, порівнювати умови праці у минулому і сьогодні. Ставлення до праці, як до джерела всіх благ суспільства, формується у повсякденному житті. Первинне усвідомлення про те, що речі кимось створені, відбувається ще у дошкільному віці. Вчителі початкової школи ознайомлюють учнів з професіями їх батьків, виробами, виготовленими ними, особливостями праці людей у невиробничій сфері, формуючи в них уяву про суспільне життя, в якому велике значення має діяльність кожної людини.

Вивчення господарства краю може здійснюватися за таким алгоритмом:

- скласти «карту-схему» свого села (мікрорайону);
- нанести на «карту-схему» господарські об'єкти;
- нанести на «карту-схему» школу;
- описати, яку продукцію виробляють підприємства у твоєму селі (мікрорайоні чи місті);
- висловити думки і пропозиції щодо охорони довкілля.

Систематична колективна діяльність з вивчення рідного краю допомагає вчителю формувати згуртований колектив. Умісними тут можуть бути такі форми: рольові ігри, змагання, проектна діяльність. Забезпечуючи позитивну мотивацію колективної діяльності учнів, вчитель розвиває в них потребу турботи про друзів, близьких, літніх, менших.

З раннього віку дитина шукає собі ідеал на який орієнтується в своїх діях, поведінці. В подальшому коло пошуку такого ідеалу розширюється в міру входження дитини в суспільне середовище. Біографічна краєзнавча робота нерозривно пов'язана з осмисленням суспільного ідеалу, який виражає потребу суспільства на певному етапі його становлення й використовується ним в процесі соціальної саморегуляції (нині у початковій школі для хлопчиків – це захисник суверенітету України, а для дівчаток – волонтерка).

Ідеал виражається в моральних нормах і правилах

людського життя. Навчання і виховання спрямовують школяра на реалізацію обраного ідеалу, формують потребу і бажання робити вчинки подібні ідеалу.

Водночас зміст і спосіб впливу на особистість в значній мірі адаптований мікросередовищем. Кожен вчитель повинен знати, чим живуть його учні, чи може бути обраний ідеал зразком для наслідування, а, відтак, вчити їх наслідувати приклад тих людей, чиє життя є гідним наслідуванню.

Слід зазначити, що ідеал суспільства, як сукупність визначених моральних рис особистості, важкодоступний молодшим школярам. Вони схильні копіювати поведінку конкретних людей. Оскільки у молодших школярів розвинене наочно-образне мислення, їм більш зрозумілі і близькі конкретні приклади. Шукати яскраві, емоційні факти із життя відомих людей у їх біографічних даних досить складно. Для цього вчителю необхідно звернутися до сучасності. Віднайти людей, які своєю діяльністю (герої війни і праці) безпосередньо вказують на риси і якості

особистості. Для проведення краєзнавчої біографічної роботи можна проводити зустрічі, екскурсії, бесіди, розповіді, презентації портфоліо тощо.

Більш складною, але результативнішою, є комплексна краєзнавча діяльність молодших школярів. Вона включає в себе ті види діяльності, в процесі яких учні ознайомлюються з різноманітними об'єктами рідного краю: природою, пам'ятками культурної спадщини, історією, господарством та життям відомих людей. Така об'ємна краєзнавча робота здійснюється, переважно, в гуртку.

#### **Висновки і перспективи подальших досліджень.**

Таким чином, у процесі оволодіння молодшими школярами інформації про рідний край у них формується когнітивна установка, яка впливає на подальші їхні захоплення і спрямовує на пошуки нових знань про рідний край. Перспективними вважаємо дослідження пов'язані з розробкою сучасних методик морального виховання на краєзнавчому матеріалі.

#### **Список використаних джерел**

1. Веденева Г.И. Аксиосфера краеведения и ее роль в нравственном воспитании младших школьников. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://672-23-12www.school2100.ru/upload/iblock/29d/29d0780f46f1eb59db7b2447f0e1539b.pdf>
2. Кремень В. Г. Аксиологичний зміст спрямованості національної освіти в Україні / В. Г. Кремень // Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи : Третя Міжнародна наукова конференція. 13–14 травня 2011 р. : зб. матеріалів. – Харків : Миськдрук, 2011. – С. 8–14.
3. Маслов С.И. Аксиологический подход в педагогике. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/aksiologicheskij-podhod-v-pedagogike>
4. Слостенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию / В. А. Слостенин, Г. И. Чижикова. – М. : Академия, 2003. – 192 с.
5. Слостенин В., Исаев И. и др. Педагогика: Учебное пособие. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://www.gumer.info/bibliotek\\_Buks/Pedagog/slast/07.php](http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pedagog/slast/07.php)

*В статті розглядається виховальне значення краєзнавства в світлі аксиологічного аналізу. Основне уваження в статті уделено класифікації краєзнавчих цінностей по характеру пізнавальних об'єктів: людина, природа, господарська діяльність, історія, культура рідного краю. Автором вказано, що сутність аксиологічного підходу може бути розкритою тільки через систему аксиологічних принципів: рівність всіх філософських поглядів в межах єдиної гуманістичної системи цінностей (при збереженні різноманітності їх культурних і етнічних особливостей); рівноцінність традицій і творчості, визнання необхідності вивчення і використання насліддя минулого і можливості відкриття в сучасному і майбутньому; екзистенціальне рівність людей, соціокультурний прагматизм замість спорів про цінності; діалог замість байдужості або взаємозаперечення. Проаналізовані можливості різних видів краєзнавчих досліджень і їх значення в моральному вихованні молодших школярів.*

**Ключевые слова:** моральні цінності, аксиологія, аксиосфера краєзнавства, пізнавальні об'єкти краєзнавства, види краєзнавчої роботи.

*The educational value of local history through the axiological analysis has been considered in the article. The aim of the article is to substantiate the role of local history axiosphere in moral education of primary school children. The article has been focused to the classification of naturalistic values according to the meaning of cognitive objects, namely people, nature, economy, history and culture of the native land. It has been emphasized by the author that the meaning of axiological approach can be disclosed only through such axiological principles as: equality of all philosophical views within a single system of humanistic values (while maintaining the diversity of their cultural and ethnic characteristics); equivalence of tradition and creativity, recognizing the need to study and use the gains of the past and opportunities of opening in the present and the future; existential equality of people, socio-cultural pragmatism instead of disputes concerning values background; dialogue instead of indifference or mutual opposition. The possibilities of different types of regional research and their importance in the moral education of The role of local history axiosphere in moral education of primary school children have been analyzed.*

**Key words:** moral values, axiology, local history axiosphere, cognitive objects of local history, types of local history work.